

РАНКО ПАВЛОВИЋ

КАКО ЈЕ УБИЈЕНА АНГЕЛИНА РОТ

(Запис сликарке и gobленарке Живадинке Атанасијевић)

„Убијена је Ангелина Рот!”

Увијек смирен, познат по томе што и о најузбудљивијим догађајима говори без подизања гласа, Гвозден Маринковић је ову кратку реченицу испалио као топовску гранату и скљокао се у фотељу крај сточића у углу атељеа. Да је тим тоном изговорио само њено име, без иједне друге ријечи, знала бих да се нешто страшно догодило, јер смо сви у граду Ангелину звали Гином, а њено пуно име изговарали само када бисмо неке причали да су је кола хитне помоћи одвезла у поликлинику, гдје је на инхалацију одлазила за магловитих дана да ублажи посљедице астматичних напада.

„Када?”

„Ноћас”, пожурио је Гвозден да задовољи моју знатижељу. „Полицију је око осам обавијестила спремачица Јања, која сваког уторка долази да поспреми Гинину кућу.”

Ангелина је била директан потомак бечког индустријалца Јохана Рота, који је, увјерен да моћна монархија никада неће бити потиснута са балканских простора, када је прва деценија двадесетог вијека уступала мјесто другој, свом сину Адолфу у Б. подигао пилану и послао га да отуд јелову, храстову и букову грађу *лиферије* у Беч, а он ће је *џрепађивајти* у златне полуге. С Адом, како су одмах назвали младог инжењера шумарства, јер људи у овим крајевима воле да скраћују имена, лакше им да их изговарају, стигла је и његова супруга Емилија. Трепераву и лијепу као млади брезов лист, како ју је у бечким седмичним новинама *Das interessante Blatt* описао дописник из Босне потписан иницијалима S. V.,

одмах по доласку у постељу ју је оборила нека заразна болест која је тада владала подручјима јужно од Саве, па је с првим вагонима резане грађе отпремљена у Беч у стилизованом и богато украшеном ковчегу какав до тада овдашњи свијет није видио.

„Онако увоштена, изгледала је као да никада неће склопити очи”, рекла сам точећи Гвоздену сок од цијеђене наранџе. Он никада није пио алкохолна пића.

„За сваког од нас Господ је у неком дрвету које још листа означио крст који ће из њега бити изрезан и који ће нам неки сродник носити на челу погребне поворке”, сјетно је рекао професор биологије који никада није могао изговорити било коју мисао а да у њој не спомене неку биљку и дискретно назначи њене најбитније карактеристике.

Послије Емилијине смрти Адо се сав предао развоју пилане. Запослио је једног инжењера и неколико техничара из Б. који су се школовали у Бечу и Загребу. Причало се да је према радницима био добар, увијек им је излазио у сусрет, помагао у лијечењу породице и школовању дјете.

Вијест о атентату на престолонаследника Фердинанда у Сарајеву затекла га је у повратку из Беча, куда је одлазио једном мјесечно да, како се причало, *задовољи мушке њошребе*. Ускоро су готово сви његови радници мобилисани и послани према Дрини, он је наредио да се угасе *џаџери* и затворио се у своју кућу, изграђену у непосредној близини пилане. Ту је, не излазећи, провео рат. Породице његових радника, памтећи доброту коју им је чинио, доносиле су му храну, а жене повремено долазиле да му среде кућу и оперу постељину и веш. Злобници су причали да су оне чији су мужеви давно отишли на далеке фронтове долазиле и због онога због чега је Адолф прије рата одлазио у Беч.

Младој краљевини, установљеној по окончању Великог рата, били су потребни индустријски погони, па су Адолфу помогли да покрене пилану. Живот се у граду Б. захуктао новом снагом. Да не би одлазио у Беч, можда би га због тога у новој држави попријеко гледали, помагао је хотелијеру Ристићу да у вили коју је напустио велетрговац Вајсмер отвори *кућу за мушке уздахе*, како су је убрзо назвали мјештани. Поново се, у години када се обиљежавала деценија и по ослобођења словенских земаља од аустријске окупације, оженио младом Лидијом, кћерком велетрговца Брандолека, која му је пет година касније, када су се над Европу поново надвијали црни ратни облаци, родила кћерку Ангелину.

Адолфов отац а Ангелинин дјед Јохан Рот, који је послије сурвавања Аустроугарске монархије у поноре историје успио да очува и обнови своје фабрике за производњу погонских мотора за

индустријска постројења, купио је и по личном возачу у најновијем типу аутомобила *Olimpia* својој унуци послао порцулански сервис произведен у чувеној чешкој фирми *Bernadotte*. Био је то, како је написао, његов свадбени поклон тек рођеној унуци Angelinne, јер сигурно неће бити у прилици да јој уручи дарове када се буде удавала.

Аншлус Аустрије и Хитлеров напад на Пољску бацили су дебелу сјенку страха на срећу породице Рот. Пилана је и даље радила, али су се множила питања о скорој и даљој будућности ових крајева, у којима се ни славски ручак не може обавити без страха да ће се нека искра разбуктати у нови рат и растјерати госте. Када је њемачка авијација 6. априла 1941. године бомбардовала Београд, наговијестивши да ће крв замутити многе европске изворе и ријеке, Адолф је нестао. Нико није знао гдје је, чак ни његова супруга Лидија, која је увијек у другу собу одводила малу Ангелину када би почео разговор о њеном оцу. Нијемац је то, отишао у своју Аустрију која је сада дио велике Њемачке, зна да ће бити потребан њеној глади за новим територијама, говорили су неки. Упао у клопку све јачег овдашњег илегалног покрета, сматрали су други. Повукло га име, кренуо за имењаком Хитлером, можда је већ негдје на Источном фронту, нагађали су трећи када су се жестоке битке почеле водити и око Лењинграда.

Нагађања су престала тек када се совјетска застава завијорила на берлинским рушевинама и Адолфа више нико није спомињао. Нова власт национализовала је пилану, али је Лидији дозволила да са својом кћерком живи у кући, мада су неки гунђали да је то неправедно. Понегдје и по три породице у једном двособном стану, а она се са кћеркицом шепури по толиким собама, говорили су незадовољни. Партизански комесар Каламанда, који је постао први предсједник Градског одбора у Б., рекао је да социјализам није нека вјештица на метли, да, баш тако је рекао, па неће самохрану мајку која се није огријешила о *народну сивар* избацити на улицу.

„Је ли обављен увиђај?“, упитала сам Гвоздена прилазећи штафелају насред атељеа. Додала сам мало тамносиве боје на лијеви подочњак недовршеног женског портрета. Са бакиног гоблена објешеног на зид насупрот прозору овлаш ми се насмијешила замишљена дама у одјећи каква се носила у осамнаестом вијеку.

„Полиција је још у Ангелининој кући.“

Ни послје рата о Адолфу Роту ништа се није сазнало, али се још млада Лидија никако није могла осјећати удовицом. Чекала је, а није знала шта чека. Захваљујући предсједнику Каламанди запослила се у Среском народном одбору на мјесту дјеловође. Називи њеног радног мјеста мијењали су се кроз деценије које су

крај њене усамљености галопирале као разуздане ждребице крај навиљака сијена, па је, поприлично оштећеног здравља, пријевремену пензију дочекала као главни архивар у градској управи. Живјела је повучено. Док је радила виђали су је само на путу до градске управе и приликом повратка кући, а послије пензионисања појављивала се једино понедељком у оближњем супермаркету, гдје је набављала намирнице за наредну седмицу.

Када је њена Гина стасала у лијепу дјевојку, завршила гимназију, послала ју је у Загреб, на економски факултет. Тамо се дружила са својим гимназијским другом Радованом Милисавцем, сином предратног власника, а послије рата директора Привредне банке. По повратку са студија у Б. Радованов отац их је обоје запослио у банци. Послије двије године одлучили су да се узму, али Лидија није дозвољавала да се њена кћерка уда за младића друге вјере. Узалуд је Гина убјеђивала мајку да су дошла нова времена и да се ваља отарасити старих схватања. Није се могла супротставити мајчиној жељи, али није могла више ни да се среће са Радованом, тешко би поднијела те сусрете, па је дала отказ и затворила се у кућу коју је изградио њен отац Адолф Рот, чији загонетни нестанак више никога није интересовао, па ни његову супругу.

Мајка је умрла оне године када је у Даласу убијен млади амерички предсједник Џон Фиццералд Кенеди и сахрањена је у тајности, можда ноћу, нико из Б. није сазнао истину о томе ко је то и како учинио. Ништа мању тајну није представљао ни мермерни споменик који су, годину касније, једног јутра на гробљу угледали гробари и пожурили да о томе рашире вијест по граду.

Ангелина је од тада за грађане Б. живјела само у њиховим причама. Могли су је видјети једино на Све свете, када је рано ујутро, под црним шеширом широког обода и у тамносивом огртачу дугом до земље, одлазила на гробље, у цвјећарници *Орхидеја* куповала саксију са крупним бијелим хризантемама и двије свијеће, па се упућивала до споменика на коме је, поред Лидијиног имена, било исписано и Адолфово, без података о годинама рођења и смрти. Јадна Гина! – говориле су жене гледајући је кад се није-ма враћала са гробља. Ено Ангелине! – шапутали су они који јој нису могли опростити што се затворила у своју самоћу, не дозвољавајући њиховој радозналости да макар малчице завири у чврсто стиснуту љуштuru у којој се крије. Од чега ли живи? – сажалјиво су се питале бабе које су сједиле на клупама пред улазом у гробље.

Они који су од Јање, ћутљиве жене која је служила и Лидију, успјели да ишчупају понеку шкрту ријеч, причали су да је Гина једном мјесечно нешто од своје златнине, а остало је доста прстења, ланчића, наушница и другог накита који је Адолф куповао својој

супрузи, па и прегршт златника које је са порцуланским сервисом за ручавање дјед Јохан послао својој унуци, по Јањи слала Радовану, који се у међувремену оженио и стекао два сина и кћерку. Он је у златари *Филиран* златнине замјењивао за новац којим је Јања плаћала комуналне дажбине и куповала све што је било потребно за одржавање велике куће.

„Ко је могао убити јадну Гину?”

„То се још не зна”, одговорио ми је Гвозден, „али све указује на то да су своју поган и овдје показали Међеди”.

„Они пљачкају, али не убијају”, рекла сам.

„Увијек се нешто мора догодити први пут.”

Група криминалаца који су избјегли регрутацију или су дезертирали из војних јединица обје зараћене војске лако су даље од ратишта нашли заједнички језик, па су, удружени, представљали страх и трепет у Б. и неколико сусједних мјеста. Сами су своју групу назвали Међеди, вјерујући да ће и именом застрашити немоћно становништво које није имао ко да заштити, јер су сви способни мушкарци били на ратишту. Упадали су ноћу у куће, разбијали врата ако им их нису хтјели милом отворити, пријетили смрћу и узимали све што се могло продати на црном тржишту. Никога нису злостављали, само би шамарима ућуткивали оне који су се бунили. Највише су вољели новац и златни накит, а ако га не би нашли ни у сложеној постељини у ормарима, у фрижидерима и замрзивачима, у душецима и јорганима, онда су, разгрћући крхотине поломљеног и комаде подераног, узимали вриједне ствари које се могу лако понијети и бјежали у ноћ.

„Нож? Пиштољ? Чекић?” Мало сам поћутала. „Сатара можда?”

„Ништа од тога”, одговорио је Гвозден. „Порцулан.”

У комплету за ручавање који никада није употријебљен, како је Јања причала, Ангелина Рот имала је по дванаест плитких, дубоких и малих тањира, двије велике посуде за супу, четири средње чиније за салате и прилоге, три посуднице за умак, два сланика и дванаест малих стилизованих држача салвета. Сваког уторка чим би дошла, Јања је на велики трпезаријски сто износила све то посуђе и док је она чистила и прала по кући, госпођа Ангелина је памучним крпама пажљиво брисала једну по једну посуду, а по готово непримјетним покретима њених испијених усана могло се закључити да с њима разговара, тешко је било наслутити о чему. Јања је била увјерена да сваком тањиру и тањираћу говори како не може прежалити што из њих нису њих двоје јели, Гина и Радован, како је једном повјерила Радовану док му је носила златни ланчић који је Лидија од Адолфа добила за тридесети рођендан, о чему је свједочио број утиснут на привјесак.

Уз њу, Ангелину Рот, позлаћени прибор за јело марке *Ggs solingen* и кућу коју је поодавно нагризла дотрајалост материјала од кога је грађена, порцулански сервис за ручавање био је све што је остало да свједочи о некада моћној породици Рот. Гина никада није успјела да сазна да ли у Бечу или неком другом аустријском граду има још иједног живог рођака.

„Да ли је лежала у крви?”

„Није било крви, причају”, рекао је Гвозден. „Ни капи.”

„Па како су је убили?”

„Претпостављам”, загледао се Гвозден у гоблен на зиду, „само претпостављам да је госпођу Ангелину, кад је видјела да зајапурени Међеди разбијају њен порцулан, једноставно издало срце. Кап!”

Испио је посљедњи гутљај сока цијеђеног из наранџе.

„Тако су убили Ангелину Рот”, рекао је и кренуо према излазним вратима.

Ја сам пришла штафелају и лијевом подочњаку на портрету жене загледане у даљину додала још мало тамносиве боје.